

Лекція 1. Організація зовнішньоекономічної діяльності та її роль у розвитку національної економіки

План:

1. Економічна сутність та понятійний апарат ЗЕД.
2. Роль ЗЕД у розвитку національної економіки та процесах глобалізації.
3. Еволюція теоретичних підходів до міжнародної торгівлі.
4. Суб'єкти та об'єкти ЗЕД: правовий та економічний аспекти.
5. Види та форми здійснення зовнішньоекономічних операцій.
6. Організаційні структури управління ЗЕД на підприємстві.

1. Економічна сутність та понятійний апарат ЗЕД

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) — це комплексна виробничо-господарська, організаційно-економічна та оперативно-комерційна діяльність суб'єктів господарювання, пов'язана з виходом на зовнішній ринок та участю в міжнародних операціях.

Законодавство України визначає ЗЕД як діяльність суб'єктів господарювання України та іноземних суб'єктів, побудовану на взаємовідносинах між ними, що здійснюється як на території України, так і за її межами.

Ключові відмінності:

- **Зовнішньоекономічні зв'язки (ЗЕЗ)** — більш широке поняття, що включає міждержавні відносини (торговельні, науково-технічні, валютно-фінансові).
- **Зовнішньоекономічна операція** — вужче поняття, що означає конкретний комплекс дій контрагентів (підготовка, укладання та виконання угоди).

2. Роль ЗЕД у розвитку національної економіки

ЗЕД є потужним фактором економічного зростання. Її роль у національній економіці реалізується через такі напрями:

- **Реалізація переваг міжнародного поділу праці:** країни спеціалізуються на виробництві товарів, де вони мають найвищу ефективність.

- **Вирівнювання темпів економічного розвитку:** через залучення іноземних інвестицій та новітніх технологій.

- **Подолання обмеженості внутрішнього ринку:** експорт дозволяє використовувати надлишкові виробничі потужності та отримувати більший прибуток.

- **Забезпечення критичного імпорту:** задоволення потреб у ресурсах (енергоносії, сировина), які відсутні або дефіцитні всередині країни.

У сучасних умовах ЗЕД сприяє **інтернаціоналізації та глобалізації**, перетворюючи світове господарство на цілісну систему, де національні економіки стають взаємозалежними підсистемами.

3. Еволюція теоретичних підходів до міжнародної торгівлі

Класичні та сучасні теорії пояснюють, чому країни торгують і яку стратегію їм обрати:

- **Меркантилізм (XVI–XVIII ст.):** багатство країни вимірюється золотом. Політика спрямована на обмеження імпорту та стимулювання експорту для досягнення активного торгового балансу.

- **Теорія абсолютних переваг (А. Сміт):** країна повинна експортувати товари, які вона виробляє з меншими витратами, ніж інші, та імпортувати ті, де її витрати вищі.

- **Теорія порівняльних переваг (Д. Рікардо):** навіть якщо країна не має абсолютної переваги в жодному товарі, торгівля вигідна, якщо вона спеціалізується на товарах з відносно нижчими витратами заміщення.

- **Теорія Хекшера-Оліна:** країни експортують товари, для виробництва яких інтенсивно використовуються надлишкові (дешеві) фактори виробництва (праця, капітал чи земля).

- **Теорія конкурентних переваг (М. Портер):** успіх залежить від "ромбу" національних детермінант: факторних умов, параметрів попиту, наявності споріднених галузей та стратегії фірм.

4. Суб'єкти та об'єкти ЗЕД в Україні

Суб'єктами ЗЕД в Україні можуть бути:

1. **Фізичні особи:** громадяни України, іноземці та особи без громадянства, що мають цивільну дієздатність і постійно проживають в Україні.

2. **Юридичні особи:** зареєстровані в Україні підприємства всіх форм власності.

3. **Об'єднання суб'єктів:** які можуть не бути юридичними особами, але мають постійне місцезнаходження в Україні.

4. **Спільні підприємства:** з іноземними інвестиціями не менше 10% у статутному капіталі.

5. **Держава:** в особі її органів та місцевого самоврядування.

Об'єктами ЗЕД є матеріально-речова продукція (товари), послуги (транспортні, фінансові, туристичні тощо) та результати творчої чи інтелектуальної діяльності (патенти, ліцензії, ноу-хау).

5. Види та форми зовнішньоекономічних операцій

Основні види ЗЕД включають:

- **Експорт та імпорт товарів:** продаж/закупівля продукції з перетином митного кордону.

- **Експорт та імпорт капіталу:** прямі інвестиції (з контролем над об'єктом) та портфельні інвестиції (лише отримання доходу).

- **Міжнародна кооперація:** спільне виробництво, науково-технічна співпраця.

- **Зустрічна торгівля:** бартер (безвалютний обмін), зустрічні закупівлі, толлінг (операції з давальницькою сировиною).

- **Міжнародний лізинг:** довгострокова оренда обладнання з правом викупу.

- **Франчайзинг:** передача права на використання торгової марки та технологій бізнесу.

6. Організаційні структури управління ЗЕД на підприємстві

Вибір структури залежить від масштабів ЗЕД та складності продукції. Основні форми:

1. **Зовнішньоекономічний відділ:** частина загальної структури управління, що координує планування, маркетинг та контракцію.

2. **Зовнішньоторговельна фірма (ЗТФ):** самостійний підрозділ (часто з окремим субрахунком), що здійснює повний цикл комерційних операцій.

3. Іноземні представництва та дочірні компанії: юридично несамотійні або самотійні підрозділи за кордоном для кращого контролю ринку.

Принципи організації: гнучкість, мобільність, відсутність дублювання функцій та адаптивність до зовнішнього середовища